

Władysław Chojnacki, *Bibliografia polskich druków ewangelickich Ziem Zachodnich i Północnych 1530–1939*, red. Anna Leś, Wojciech Chojnacki, przedm. Grzegorz Jasiński, wyd. 2, rozszerzone i uzupełnione, Wydawnictwo LTW, Dziekanów Leśny 2025, ss. 608, ISBN 978-83-7565-919-1.

[Władysław Chojnacki, *Bibliography of Polish Evangelical Prints from the Western and Northern Territories, 1530–1939*, ed. Anna Leś, Wojciech Chojnacki, intro. Grzegorz Jasiński, 2nd edn., expanded and supplemented, LTW Publishing House, Dziekanów Leśny 2025, 608 pp., ISBN 978-83-7565-919-1]

Recenzowana publikacja jest znacznie rozszerzoną edycją dzieła Władysława Chojnackiego (1920–1991), opublikowanego w ewangelickim Wydawnictwie Zwia-stun w roku 1966 w Warszawie¹. Była ona wynikiem benedyktyńskiej pracy jej autora. Nie waham się użyć tego sformułowania, wymagała ona bowiem nie tylko kwerendy w 85 bibliotekach krajowych i zagranicznych (Niemcy – wówczas NRD, Berlin Zachodni, RFN; Wielka Brytania, Austria, Holandia), lecz także w zbiorach prywatnych: zarówno na ewangelickich Mazurach, jak i na Śląsku Cieszyńskim. Pracę tę zaczął wówczas dziewiętnastoletni młodzieniec pod wpływem lektury Melchiora Wańkowicza *Na tropach Smętka*, ukazującej nowy obraz Prus Wschodnich, inny od znanego z plebiscytu 1920 r. Zafascynował go fakt, że Mazurzy i Warmiacy mówią po polsku, „językiem z czasów Jana Kochanowskiego”. Jego mazurskim zainteresowaniom patronowała, już wtedy z Działdowa, Emilia Sukertowa-Biedrawina, redaktorka „Gazety Mazurskiej” i kalendarzy dla ludności mazurskiej. Chojnacki zaczął odwiedzać chaty mazurskie na Działdowszczyźnie jeszcze przed samą wojną, w 1939 r. Odnajdywał tam *Kancjonały* i *Biblie* i je rejestrował. Sam był katolikiem, ale nie przeszkadzało mu to w zadzierzgnięciu więzów zażyłości i przyjaźni z wieloma ewangelikami już po 1945 r., m.in. z biskupem Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego Andrzejem Wantułą czy z Janem Brodą z Górek Wielkich. Lata okupacji wypełniła mu działalność w ruchu oporu. Wojna przerwała więc pracę nad *Bibliografią* i mógł ją wznowić dopiero po 1945 r. Praca została sfinalizowana po 20 latach intensywnych badań i wydrukowana w skromnej postaci graficznej, jaka była wówczas możliwa.

Obecne wydanie jest znacznie bogatsze co do liczby pozycji bibliograficznych (wyd. 1: 2777 pozycji, wyd. 2: 2871 pozycji) oraz oprawy edytorskiej. Doszła przedmowa Grzegorza Jasińskiego (s. 9–17) oraz tekst *Prace edytorskie nad pierwszym i drugim wydaniem Bibliografii* Wojciecha Chojnackiego, syna Władysława Chojnackiego. Nowością w drugim wydaniu są ilustracje *Wpisy własnościowe na wyklejkach ewangelickich ksiązek* (s. 572–574) oraz okazały zbiór ilustracji tytułów książek, druków ulotnych, kalendarzy i czasopism, zawierający 34 strony (s. 577–608), podczas gdy

¹ Władysław CHOJNACKI, *Bibliografia polskich druków ewangelickich Ziem Zachodnich i Północnych 1530–1939*, Warszawa 1966.

w pierwszym zajmowały zaledwie 13 stron (s. 263–276). Poza tym układ pracy pozostał bez zmian.

W przedmowie Grzegorz Jasiński przedstawił zarówno postać, jak i dorobek naukowy Władysława Chojnackiego w zakresie problematyki ogólnopolskiej² oraz jego wkład w odtworzenie dziejów polskiej kultury na Mazurach i Warmii. Autor ten wymienia kilka cennych opracowań Władysława Chojnackiego z zakresu tej problematyki³.

Po opublikowaniu pierwszego wydania *Bibliografii* Władysław Chojnacki w dalszym ciągu poszukiwał nieznanых mu polskich druków ewangelickich, jak również odnotowywał kolejne egzemplarze druków, które znalazły się w jego opracowaniu. To one trafiły do drugiego wydania. Podstawę stanowił wydany pośmiertnie artykuł Władysława Chojnackiego w opracowaniu Małgorzaty Szymańskiej-Jasińskiej⁴. Decyzję o wznowieniu *Bibliografii polskich druków ewangelickich* należy uznać za w pełni uzasadnioną. Wydaje się jednak, że nakład 100 egzemplarzy jest zbyt mały, zwłaszcza że w bibliotekach uniwersyteckich i innych wyższych uczelni, nie wspominając o mniejszych czytelnich, pierwsze wydanie *Bibliografii* jest nieomal niedostępne. Obok ostatnio wznowionego *Słownika biograficznego Warmii, Mazur i Powiśla XIX i XX wieku* Tadeusza Orackiego⁵, nowa edycja *Bibliografii polskich druków ewangelickich* z pewnością okaże się bardzo przydatna zarówno profesjonalnym badaczom, jak i regionalistom. Jak cenna jest recenzowana książka, świadczy fakt, że już w pierwszym wydaniu było w niej 1215 pozycji bibliograficznych nieznanых wielkiej *Bibliografii polskiej* Karola Estreichera.

Powstaje pytanie, czy można jeszcze wnieść uzupełnienia do *Bibliografii* Władysława Chojnackiego? Z pewnością tak. Można by dodać w poz. 290 (*Ewangelia Święta Pana Jezusa Chrystusa wedle Mateusza Świętego z greckiego języka na język polski przełożona*, tł. Stanisław Murzynowski, wyd. Jan Seklucjan, drukarz Aleksander Auguzdecki, Królewiec 1551) informację, że w roku 2011 ukazał się reprint tej książki w nakładzie 1000 egzemplarzy z szesnastowiecznymi notatkami na marginesach⁶. Z kolei

² Zob. *Bibliografia historii Polski XIX wieku*, t. 2: 1832–1864, cz. 1–4, red. Władysław CHOJNACKI, Wrocław 1968–1983; czy wydaną pod pseudonimem: Józefa KAMIŃSKA, *Bibliografia publikacji podziemnych w Polsce. 13 XII 1981 – VI 1986*, Paris 1988.

³ *Sprawy Mazur i Warmii w korespondencji Wojciecha Kętrzyńskiego*, opr. Władysław CHOJNACKI, Wrocław 1952; *Mazury i Warmia 1800–1870. Wybór źródeł*, opr. idem, Wrocław 1959; *Die polnische Sprachfrage in Preussen / Polska kwestia językowa w Prusach. Wybór materiałów*, opr. Gustaw GIZEWIUSZ, reedycja Władysław CHOJNACKI (Materiały do Dziejów Nowożytnych Ziem Zachodnich, t. 5), Poznań 1961; Władysław CHOJNACKI, *Szkice z dziejów kultury polskiej na Mazurach i Warmii*, Olsztyn 1983; idem, Małgorzata SZYMAŃSKA-JASIŃSKA, *Bibliografia rozporządzeń pruskich wydanych w języku polskim (XVI–XIX wiek)*, Warszawa 2001.

⁴ Władysław CHOJNACKI, *Uzupełnienie do „Bibliografii polskich druków ewangelickich Ziem Zachodnich i Północnych 1530–1939”*, opr. Małgorzata SZYMAŃSKA-JASIŃSKA, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1997, nr 2, s. 271–285.

⁵ Tadeusz ORACKI, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla XIX i XX wieku (do 1945 roku)* (Rozprawy i Materiały Instytutu Północnego im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, nr 270), Olsztyn 2023.

⁶ *Ewangelia święta Pana Jezusa Chrystusa wedle Mateusza Świętego*, tł. Stanisław MURZYŃSKI, Płock 2011.

w poz. 1570 (Murzynowski Stanisław, *Historia żalosna a straszliwa o Franciszku Spierze, który się dla bojaźni ludzkiej prawdy Pańskiej zaprzął...*, Królewiec przed 1551) można by poinformować czytelnika, że książeczka ta ukazała się dwukrotnie drukiem w opracowaniu Franciszka Pełowskiego i Janusza Małłka w latach 1974 i 1986 w Wydawnictwie Pojezierze⁷. Następnie: poz. 2107 (*Wyznanie wiary chrześcijańskiej Jana Seklucjana*, Królewiec ok. 1544) jest dostępna jako reprint⁸. I trzy książeczki: poz. 2099 (*Catechismus Jana Seklucjana*, Królewiec 1568), poz. 2100 (*Modlitwy nabożne...*, nakł. Jana Seklucjana, Królewiec 1559), poz. 2102 (*Pieśni chrześcijańskie...*, nakł. Jana Seklucjana, Królewiec 1559) są opublikowane w reprimie w jednym oprawionym tomie⁹. Transkrypcje tych starodruków znajdują się w książce *Jan Seklucjan a początki polskiej reformacji*, w opracowaniu Janusza Małłka, Krystyny Stasiewicz i Anny Westfeld¹⁰. Wreszcie w poz. 2852 („Pocztą Królewiecką”) poprawne imię redaktora gazety to Jerzy Byszczel, Büschel, Bisselius według najnowszych ustaleń archiwalnych na podstawie dokumentów z dawnego Archiwum Państwowego w Królewcu (obecnie w Berlinie-Dahlem).

Publikacje bibliograficzne służą zarówno bibliotekoznawcom, filologom, historykom czy teologom. Recenzowana edycja do takich należy. Słowa podziękowania należy się Wojciechowi Chojnackiemu, synowi autora tego cennego wydawnictwa, przygotowanego w nowym kształcie.

Janusz Małłek*

 <https://orcid.org/0000-0002-9134-0136>

BIBLIOGRAFIA

Chojnacki, Władysław. *Bibliografia polskich druków ewangelickich Ziem Zachodnich i Północnych 1530–1939*. Warszawa: Związek, 1966.

Chojnacki, Władysław. *Bibliografia polskich druków ewangelickich Ziem Zachodnich i Północnych 1530–1939*. Edited by Anna Leś and Wojciech Chojnacki, introduced by Grzegorz Jasiński. Dziekanów Leśny: Wydawnictwo LTW, 2025.

⁷ Stanisław MURZYŃSKI, *Historia żalosna a straszliwa o Franciszku Spierze oraz Ortografia polska*, opr. Janusz MAŁŁEK, Franciszek PEŁOWSKI (Literatura Warmii i Mazur w Dawnych Wiekach), Olsztyn 1974 (wyd. 2 uzupełnione ukazało się w 1986 r.).

⁸ *Wyznanie wiary chrześcijańskiej Jana Seklucjana*, Olsztyn 2025.

⁹ Jan SEKLUCJAN, *Catechismus to iest Dziecinna a prosta nauka chrześcijańskiej wiary, którą chrześcijański człowiek powinien wiedzieć y umieć. Przydana też iest naostatku Oeconomia każdemu człowieku przynależąca / Modlitwy nabożne, których chrześcijańscy ludzie i dziatki ich używać mają / Pieśni chrześcijańskie dawniejsze i nowe, których chrześcijanie (tak w kościele tako i doma) używać mają / Pieśni nowe od innych uczonych ludzi ku chwale bożej uczynione*, Olsztyn 2025.

¹⁰ *Jan Seklucjan a początki polskiej reformacji*, opr. Janusz MAŁŁEK, Krystyna STASIEWICZ, Anna WESTFELD, Olsztyn 2025.

* Instytut Historii i Archiwistyki, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

 jm@umk.pl

- Chojnacki, Władysław. *Szkice z dziejów kultury polskiej na Mazurach i Warmii*. Olsztyn: Pojezierze, 1983.
- Chojnacki, Władysław, ed. *Bibliografia historii Polski XIX wieku*, vol. 2, part 1–4. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1968–1983.
- Chojnacki, Władysław, ed. *Mazury i Warmia 1800–1870. Wybór źródeł*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1959.
- Chojnacki, Władysław, ed. *Sprawy Mazur i Warmii w korespondencji Wojciecha Kętrzyńskiego*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1952.
- Chojnacki, Władysław and Małgorzata Szymańska-Jasińska. *Bibliografia rozporządzeń pruskich wydanych w języku polskim (XVI–XIX wiek)*. Warszawa: Semper, 2001.
- Chojnacki, Władysław and Małgorzata Szymańska-Jasińska. “Uzupełnienie do ‘Bibliografii polskich druków ewangelickich Ziem Zachodnich i Północnych 1530–1939.’” *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* (1997) issue 2: 271–285.
- Ewangelia święta Pana Jezusa Chrystusa wedle Mateusza Świętego*. Translated by Stanisław Murzynowski. Płock: Samizdat Zofii Łoś, 2011.
- Gizewiusz, Gustaw, ed. *Die polnische Sprachfrage in Preussen / Polska kwestia językowa w Prusach. Wybór materiałów*. Reedited by Władysław Chojnacki. Poznań: Instytut Zachodni, 1961.
- Kamińska, Józefa. *Bibliografia publikacji podziemnych w Polsce. 13 XII 1981 – VI 1986*. Paris: Editions Spotkania, 1988.
- Małłek, Janusz, Krystyna Stasiewicz and Anna Westfeld, eds. *Jan Seklucjan a początki polskiej reformacji*. Olsztyn: Pracownia Wydawnicza ElSet, 2025.
- Murzynowski, Stanisław. *Historyja żałosna a straszliwa o Franciszku Spierze oraz Ortografia polska*. Edited by Janusz Małłek and Franciszek Peptowski. Olsztyn: Pojezierze, 1974.
- Oracki, Tadeusz. *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla XIX i XX wieku (do 1945 roku)*. Olsztyn: Instytut Północny im. Wojciecha Kętrzyńskiego, 2023.
- Seklucjan, Jan. *Catechismus to iest Dziecinna a prosta nauka chrześciańskiej wiary, którą chrześciański człowiek powinien wiedziieć y umieć. Przydana też iest naostatku Oeconomia każdemu człowieku przynależąca / Modlitwy nabożne, których chrześcijańscy ludzie i dziatki ich używać mają / Pieśni chrześcijańskie dawniejsze i nowe, których chrześcijanie (tak w kościele tako i doma) używać mają / Pieśni nowe od innych uczonych ludzi ku chwale bożej uczynione*. Olsztyn: Pracownia Wydawnicza ElSet, 2025.
- Wyznanie wiary chrescijańskiej Jana Seklucziana*. Olsztyn: Pracownia Wydawnicza ElSet, 2025.